

בס"ד

סיפור בהמשכים 6

העיר שלא חזרה

מתוך "ליקוטי שמואל"

מלקט ועורך: ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

הגיליון מופיע באתר 'לדעת' וכן ניתן לקבלו לאימייל מדי שבוע על ידי שליחת בקשה. eisikovits1@gmail.com,

058-4852-443

אודה לכם אם תעבירו את העלון לאנשיכם או כתובות של נציג עלון. אשמח לקבל הערות מחכימות ובל"נ אשתדל להתייחס אליהם. גם רשות להדפיס / לחלק / להעתיק / לשמור. - בשעת הצורך הרשות נתונה לאמור מהדברים שבעלון אף שלא בשם אומרם. אבל הבא להדפיס וידפיס בשם אומרם. יביא גאולה לעולם. כמו כן יש אפשרות לקבל כל עלון בכל שפה כמעט שתרצו בתרגום של ווארד.

החיבור הראשון הופיע במסגרת

' מפעל ליקוטי שמואל'

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו"

בשעה טובה ומוצלחת, בסייעתא דשמיא, רואה אור ספר חדש ומפעים

ליקוטי שמואל – חומש בראשית

לאחר שנים של עיון, איסוף, ליקוט ועריכה, יוצא לאור ספר ייחודי המאגד – סוף מעשה במחשבה תחילה את מיטב הקטעים, המאמרים, הסיפורים והמשלים שהופיעו בעלוני פרשת השבוע בשנים האחרונות. דברי חן ושכל טוב, שנבחרו בקפידה וערוכים בטוב טעם, כדי להחיות את הלב ולהאיר את השולחן

- מתוכן הפרקים: רעיונות מאירי עיניים לפרשיות השבוע • משלים מעוררי מחשבה • סיפורים נוגעים ללב • פנינים להעשרה ולהעברה בשולחן שבת

מתאים ללימוד אישי, למסירת דבר תורה ולשיחה משפחתית

ערוך ומוגש בעמל רב על ידי הרה"ג שמואל אייזיקוביץ שליט"א

כעת למכירה במחיר שווה לכל נפש – כרך ראשון על חומש בראשית

להזמנה

<https://dash.bookpod.co.il/product/2231>

העיר שלא חזרה (יהודה שוורץ)

פריפיאט שבאוקראינה שונה מכל מקום אחר שבו הייתם אי-פעם. זהו מקום של ייאוש מוחלט. מעל פני השטח זו עיר שנראית כמעט רגילה : שדרות רחבות, מלונות, כיכר מרכזית, בית-חולים, פארקים עם מתקני שעשועים, בית דואר מרכזי ותחנת רכבת.

יש בה בתי ספר ובריכות שחייה, מאפיות וקיוסקים, מסעדה על גדת הנהר, חנויות, סופרמרקטים, מספרות ואולמות אירועים. כל אותם אמצעי נוחות שאנו, בני האדם, מקיפים בהם את עצמנו כדי לאפשר חיים נוחים ושבעים - כל המרכיבים המוכרים של סביבת חיים מודרנית. סביב מרכזה המסחרי של העיר פרושות שכונות המגורים. יש בה 160 מגדלים, שמיקומם נקבע ביחס לרשת כבישים מתוכננת היטב. לכל דירה המרפסת שלה. לכל מגדל המכבסה שלו. המגדלים הגבוהים ביותר מתנשאים לעשרים קומות, ובראש כל אחד מהם מתנוססים פטיש ומגל ענקיים עשויים פלדה, סמלם של מי שבנו את העיר וראו בה ביטוי לעוצמתם " פריפיאט", מתאר הדוקומנטריסט הבריטי דייוויד אטנבורו, שביקר בעיר הרפאים, "נבנתה על-ידי ברית המועצות בתנופת בנייה אחת, בשנות השבעים של המאה הקודמת. היא היתה ביתם המתוכנן, כמעט המושלם, של 50 אלף בני-אדם - אוטופיה מודרניסטית שנתפרה למידותיהם של טובי המהנדסים והמדענים בגוש המזרחי, ושל משפחותיהם הצעירות".

תיעודי חובבים משנות ה-80 המוקדמות מראים אותם מחויכים, מטיילים ברחובות, דוחפים עגלות ילדים בשדרות הרחבות, משתתפים באירועים שארגנה העיריה ושטים בסירות על הנהר. אבל היום איש אינו גר בפריפיאט. הקירות מתפוררים, החלונות שבורים, משקופי הדלתות מתמוטטים. "כשאני משוטט בין בניניה החשוכים והריקים", מתאר אטנבורו, "עלי להיזהר בצעדיי". כסאות הפוכים מוטלים במרכזי הקניות, בין מוצרים מאובקים ומראות שבורות. נאון מתנדנדות מתקרת הסופרמרקט. רצפת הפרקט של בנין העיריה נעקרה ממקומה, ולוחותיה התלושים מתגלגלים לאורך גרם מדרגות שיש רחבי-ידים. מחברות, שכתבי-יד קירילי ברור מעטר את דפיהן בדיו כחולה, מושלכות על רצפות הכיתות בבתי הספר. פריפיאט, הסמוכה לכור הגרעיני בצ'רנוביל, היא עיר רפאים שלמה שקפאה בזמן. העיר, שנוסדה בשנות השבעים כדי לשרת את עובדי הכור ואת משפחותיהם, נחשבה לאחת הערים המודרניות והמתוכננות ביותר

בברית המועצות. תושבים לשעבר מתארים בערגה עיר מלאה חיים, צעירים, משפחות וילדים. ביום האסון נאמר להם שהם עוזבים זמנית, לשלושה ימים בלבד. בפועל, הפינוי התרחש באיחור כבד, יותר מיממה וחצי לאחר הפיצוץ. הם לא חזרו לעולם. כיום עומדים הבנינים כמו שורות חיילים נטושים. בדירות נותרו רהיטים, אך הם מכוסים אבק ועובש. בתי הספר מלאים במחברות פתוחות, צעצועים מפוזרים ולוחות מודעות מקולפים. פארק השעשועים, שהיה אמור להיפתח ימים ספורים לאחר האסון, עומד דומם. גלגל הענק החלוד הפך לסמל של מה שנעצר באמצע נשימה.

בשיטוטיו בעיר הרפאים מוצא אטנבורו בריכות שחייה מרוקנות. בדירות קרסו מושבי הספות לרצפה. המיטות רקובות. הכל חסר תנועה, כאילו המקום כולו שרוי בהפוגה ארוכה שאין לה סוף. "כל משב רוח", הוא נזכר, "הקפיץ אותי ממקומי בבהלה. כל דלת שבעדה אני נכנס גורמת לחסרונם של האנשים להיות מטריד יותר. היעדרם הוא האמת הנוכחת ביותר". אטנבורו ביקר בערים נטושות ובאתרים פוסט-אנושיים אחרים - פומפיי, אנגקור ומאצ'ו פיצ'ו - אבל כאן, דווקא הנורמליות של המקום ממקדת את תשומת הלב באי-הנורמליות של נטישתו. מבני העיר ומתקניה מוכרים כל-כך, עד שברור כי היעדר השימוש בהם אינו נובע מחלוף הזמן בלבד. זו לא עיר עתיקה שנשחקה לאטה. זו עיר מודרנית שנעזבה בבת אחת - ונשארה עומדת, כאילו היא עדיין ממתינה לתושביה.

עיר הרפאים: פריפיאט "פריפיאט", מתאר אטנבורו בחיך עגמומי, "היא מקום של ייאוש מוחלט, משום שכל מה שיש בה - מלוחות המודעות שאיש אינו מביט בהם עוד, דרך סרגלי החישוב המושלכים בכיתות הלימוד, ועד לפסנתר ההרוס במלון שבמרכז העיר - הוא אנדרטה ליכולתו של האדם לאבד בן-לילה את כל הנחוץ לו והיקר ללבו." הטכנולוגיה שנחשבה במשך שנים לסמל הקדמה, האנרגיה הגרעינית לצורכי שלום, התגלתה באותו לילה ככוח שעלול להפוך גם להרסני ומאיים. פרק חדש נפתח אז בתולדות העולם: עידן של פחד גרעיני אזרחי, לא רק צבאי. בלילה אחד, לפני ארבעים שנה בדיוק, התפוצץ כור מספר 4 בתחנת הכוח הגרעינית 'ולדימיר איליץ' לנין' הסמוכה לפריפיאט, שנודעה מאז בעולם כולו בשם 'צ'רנוביל'. בעיצומו של לילה אפל הפכה העיר למוקד של אחד האסונות החמורים בתולדות האנושות. פיצוץ אדיר שחרר ענן רדיואקטיבי שהתפשט על פני יבשת שלמה, זיהם שטחים עצומים והותיר אחריו מציאות שלא נעלמה עד היום. "זה היה שילוב קטלני של כשלים תכנוניים וטעויות אנוש", הוא מסביר. במהלך השבתה חלקית של תחנת הכוח, שנועדה לצורכי ניסוי בטיחות, התחמם אחד מארבעת הכורים בתחנה יתר על המידה והחל לבעור. כאשר ניסו עובדי התחנה להשתלט על האש נדמה היה להם בשלב מסוים שאירעה רעידת אדמה. למעשה, הצטברות אדירה של קיטור העיפה אל האוויר את מעטפת הבטון והפלדה של הכור, שמאיתיים טון היה משקלה. מיד אחר-כך התפוצצה הליבה

והפיצה סביב כמויות עצומות של חומר רדיואקטיבי. לעובדי התחנה הובטח שוב ושוב כי אין כל סיכון ממשי ב"אנרגיה גרעינית לצורכי שלום", מסבירה העתונאית ס' פינקהאם, שכתבה על האסון. "הם לא העלו בדעתם שהכור עלול להתפוצץ". הפיצוץ, אם כן, נגרם בשל שילוב של תכנון גרוע, תרבות הסתרה וטעויות אנוש. בתכנונם של הכורים בצ'רנוביל, כך התברר בחקירה שנפתחה לאחר מכן, נפלו פגמים חמורים שצוות ההפעלה לא היה מודע להם. ואם לא די בכך, התברר למפרע כי גם אנשי צוות ההפעלה עצמם פעלו ברשלנות, תחת לחץ, ובמסגרת מערכת שלא עודדה דיווח אמת או עצירת תהליכים מסוכנים.

הטמפרטורה נסקה ונסקה. הכור יצר כמות אנרגיה הגדולה פי כמה וכמה ממצבו הרגיל. ליבת הכור התחממה, מעטפת ההגנה נפרצה, והתרחשו שני פיצוצים בזה אחר זה - השני היה חזק כל-כך עד שהעיף את גג המבנה. האש שפרצה בעקבות הפיצוץ יצרה ענן של חומר רדיואקטיבי שנזרק אל האטמוספירה, נסחף מעל בלארוס והמדינות הבלטיות, ורק כעבור יומיים התגלה לראשונה במדידות חריגות בשוודיה. חומר רדיואקטיבי בכמות עצומה, שעל-פי כמה מן האומדנים היתה גדולה לאין שיעור מזו שהופצה בעקבות הפצצות שהוטלו על הירושימה ונגסקי גם יחד, נישא ברוח מעל חלקים נרחבים של יבשת אירופה. הוא נפל מן השמים בטיפות הגשם ובפתיתי השלג, חדר לאדמה ולנתיבי המים של ארצות רבות, ולבסוף התפרק ונטמע בשרשרת המזון.

מספר המיתות המוקדמות והנזקים ארוכי הטווח שנגרמו בעקבות האסון עדיין שנוי במחלוקת, אך גם האומדנים הזהירים ביותר מתארים אירוע שהשפעתו חרגה הרבה מעבר לגבולות אוקראינה. התגובה של השלטון הסובייטי, כצפוי, היתה אטית, מבולבלת ומאוחרת. "כבאים הוזעקו לזירה בלי ציוד מתאים ומבלי שיבינו את הסיכונים הפוטנציאליים", מוסיפה ומתארת פינקהאם. "הם לא הוכשרו להתמודד עם פיצוץ שכזה, שכן לשם כך היה צורך להכיר מראש באפשרות שפיצוץ כזה בכלל עלול להתרחש". סביב הכור התפזרו גושי גרפיט רדיואקטיבי, ובשטח נמס הביטומן הדליק ששימש לציפוי הגגות במתחם, בניגוד לכל נוהלי הבטיחות. הנסיון לכבות את הלהבות רק החמיר לעתים את המצב, ליבה את השריפה והעלה אדים רדיואקטיביים שנפלטו מן הליבה הפגועה ומחומרי הדלק ששימשו להפעלת הכור. ענן רדיואקטיבי מרוב חום פרמו הכבאים את כפתורי המעילים והסירו את קסדותיהם. בתוך פחות מחצי שעה החלו רבים מהם לסבול מבחילות קשות, מכאבי ראש, מחולשה חריגה ומצמא בלתי נסבל. הם לא ידעו כי אינם נלחמים בשריפה רגילה, אלא עומדים בלב אזור נגוע בקרינה קטלנית. כמה מהם באו במגע עם מים מזוהמים ועם שרידי חומרים רדיואקטיביים שהתפזרו סביב הכור. בשעות שלאחר מכן הידרדר מצבם של הכבאים ועובדי התחנה שנחשפו לקרינה, והופיעו אצלם סימנים חמורים של פגיעת קרינה. לאחר שפוננו למוסקבה וטופלו שם, רבים מאנשי כוחות החרום הראשונים שילמו

בחייהם. גם קבורתם נעשתה באמצעי זהירות חריגים, העצומים שלו ל"חיסול" האסון. "המאמצים לעצור את האש בכור", מתארת פינקהאם, "רק החמירו לעתים את המצב, משום שהפעילו תגובות כימיות חדשות או הפיצו עשן רעיל; אבל לא היה אפשר לשבת בחיבוק ידיים. "טייסים, חיילים, כבאים ומדענים התנדבו או נשלחו אל הזירה, וחשפו את עצמם לרמות קרינה אדירות. רבים אחרים נמלטו מן האזור. מי שנשארו תוגמלו במענקים כספיים, במכוניות ובדירות, וחלקם אף הוכתרו כ"גיבורי ברית המועצות"; אך רבים מהם נפגעו ללא תקנה, או מתו בטרם זכו ליהנות מן ההבטחות שקיבלו. רמות הקרינה היו גבוהות כל-כך, שהן גרמו לכשל אלקטרוני ברובוטים שנשלחו לנקות את האזור. בסופו של דבר, מי שנאלצו לבצע חלק מן העבודות המסוכנות ביותר היו בני-אדם בחליפות הגנה מאולתרות מעופרת.

ב-28 באפריל הגיע הענן הרדיואקטיבי לסקנדינביה. הממשלה הסובייטית, שניסתה תחילה להכחיש את ממדי האירוע, נאלצה להודות לבסוף כי אירעה תאונה גרעינית. עתונאים במערב החלו עד מהרה לדווח על הערכות מדאיגות בדבר מספר הנפגעים בצ'רנוביל. כדי לשמר מראית עין של שליטה הורתה מוסקבה לאוקראינים להמשיך בהכנות לקראת מצעד האחד במאי בקייב, המרוחקת כ-130 קילומטר מן הכור. בכך נחשף ציבור גדול, ובהם ילדים רבים, לנשורת רדיואקטיבית. אבל השמועות שעברו מפה לאוזן, יחד עם היכולת הסובייטית המוכרת לקרוא בין השורות של הודעות רשמיות, כבר עשו את שלהן: תושבי קייב החלו להבין שמשהו חמור בהרבה התרחש - ורבים מהם ניסו להימלט עוד לפני שהשלטון הודה באמת.

נטישה המונית "בתחילת מאי", מתארת פינקהאם, "הנהירה מקייב הגיעה לממדים כאלה שכמעט אי אפשר היה להשיג כרטיס טיסה, רכבת או אוטובוס אל מחוץ לעיר. עשרות אלפי תושבים עזבו עוד לפני שיצאה ההוראה הרשמית לפנות ילדים - באיחור נורא, רק ב-15 במאי. עד סוף קיץ 1986 כבר טופלו בבתי החולים הסובייטיים אלפי בני-אדם שנחשפו לקרינה; אבל לעתונות הסובייטית הותר לדווח רק על אשפוזם של כבאים ועובדי הכור. "בחלוף כמה עשורים, לרבים נדמה כי האסון הגרעיני החמור בהיסטוריה גרם נזק מועט מן הצפוי בטווח הארוך. הנתונים הרשמיים מונים כיום בין 31 ל-54 מקרי מוות מתסמונת קרינה חריפה בקרב עובדי המפעל והכבאים; עליה בשיעור מחלות קשות בדם בקרב מי שנחשפו לרמות קרינה גבוהות במיוחד במהלך הטיפול באסון; וכמה אלפי מקרים של מחלות בבלוטת התריס בקרב ילדים - מחלה שבמקרים רבים ניתנת לטיפול, ולעתים נדירות בלבד היא קטלנית. עם השנים נעשתה פריפיאט אתר תיירותי מבהיל. "באזור הסגור", כך פיי נקהאם, "יש היום זאבים, איילים, שונרים, דובים חומים ועופות דורסים שכמעט נעלמו מן הסביבה לפני האסון. יש המתארים את האזור כמין גן עדן רדיואקטיבי, עדות לעמידותו המפתיעה של הטבע. "אלא שמאחורי המספרים הרשמיים מסתתרת מחלוקת גדולה בהרבה. עשרות אלפי בני-אדם פונו מאזור ההשפעה, שהוגדר תחילה

כרדיוס של עשרה קילומטר ובהמשך הורחב לשלושים קילומטר. כבאים, חיילים, כורים ומדענים נשלחו להתמודד עם האסון, רבים מהם מבלי להבין את הסכנה שאליה הם נכנסים. חלקם לא שרדו את החשיפה הראשונית, ואחרים שילמו עליה לאורך כל חייהם. המספרים הרשמיים מדברים על עשרות הרוגים בלבד, אך ההערכות הלא רשמיות נעות בין אלפים לעשרות אלפים, ואף יותר, של נפגעים לאורך השנים כתוצאה ממחלות שנקשרו לחשיפה לקרינה. גם ארבעים שנה אחרי, הוויכוח על המחיר האמתי של צ'רנוביל רחוק מסיום.

את המחיר האנושי הזה פגש העתונאי דודי פטימר בראיונות שקיים עם נפגעי צ'רנוביל שעלו לישראל, חלקם מי שהתגוררו סמוך לאזור האסון. אחת מהם היא גב 'ח' שנדרוביץ', שהיתה רק בת שבע כשחייה השתנו ללא הכר. היא גדלה בקייב, מרחק כ-90 קילומטר מן הכור שבער בצ'רנוביל, אך השלטונות עשו הכל כדי שהמידע לא יתפשט. "הדבר הראשון שאני זוכרת הוא שהתחילו השמועות", היא משחזרת. "אנשים היו לוחשים זה לזה שאירע פיצוץ, איזשהו אסון. כולם ידעו שהכור הגרעיני בצ'רנוביל הוא אתר חשוב, אבל לא באמת ידעו מה זו קרינה. השלטון הקומוניסטי ניסה להסתיר את האירוע, ואף הוציא את התושבים בעיירות מוכות הקרינה למצעד ה-1 במאי, שצוין מדי שנה מאז המהפכה הסובייטית.

החשד הראשון של המערב התעורר בשוודיה, בעקבות מדידות קרינה חריגות. לאמא שלי היה תואר במתמטיקה ובפיזיקה, והיא הבינה בדיוק מה זה אומר. היא נבהלה מאוד והתחילה לדבר עם אבא שלי על כך שצריך לברוח מהעיר, שזו סכנת נפשות, אבל איש כמעט לא האמין לה - לא החברות ולא השכנים". כולם אמרו: יהיה בסדר. בברית המועצות של אז לא היו מדווחים אפילו על התרסקויות מטוסים. הכל היה בסוד. מובן שהם לא דיווחו באופן רשמי. אחרי כמה ימים הגיע ה-1 במאי, חג הפועלים. אנשים היו מחויבים לצאת לתהלוכה במרכז העיר, ולא היתה באמת אפשרות להימנע מזה. אז גם אנחנו הלכנו. היינו חשופים שם למי יודע אילו כמויות של קרינה. "כשבועיים אחרי האסון, מספרת שנדרוביץ', החל המידע לצאת החוצה. התקשורת חילקה אותו במשורה". מובן שהם הקטינו את הממדים ואמרו שהכל בשליטה. אבל זה לא היה בשליטה. זה בער. ההורים שלי החליטו שצריך לעזוב, אבל כל היציאות מן העיר היו חסומות במחסומים, חוץ מן הכיוון של צ'רנוביל. אבא שלי היה עתונאי וסופר, והוא ניסה להציג את התעודה שלו במחסומים, אבל גם זה לא עזר. אמרו שרק חברי ממשלה עוברים. בסוף אנשים פשוט פרצו מחסום לכיוון בלארוס, וגם אנחנו הצלחנו לצאת.

אימת קרינה "היינו שלושה ימים בדרכים, ברכב קטן מאוד. ישנו בישיבה שלושה לילות. כילדה ראיתי בזה הרפתקה. לא הרגשתי סכנה, עד שהגענו לאזור שנקרא היום 'היער האדום'. שם, בפעם הראשונה, הרגשתי שמשוה לא תקין. בחודשי האביב הכל אמור להיות ירוק ויפה, אבל העלים שם היו בצבעי אדום, כתום ובורדו. זה היה מפחיד. במקומות מסוימים הכל היה שחור,

כי השטח נשרף מהקרינה". לאורך הכבישים עמדו תמרורי אזהרה מפני קרינה. הספיקו להציב אותם בכל המדינה: 'לא לעצור בשוליים'. ידענו שכאשר מכונית עוצרת היא מרימה אבק מלא בקרינה, ולכן כמעט לא עצרנו. עשינו סיבוב ענק דרך בלארוס עד שהגענו לדרום, לים השחור. כך הפכנו לפליטים בתוך המדינה שלנו. לא היו לנו זכויות, כי רשמית לא היינו אמורים לעזוב את קייב. אחרי הקיץ חזרנו לקייב, משום שאנשים האמינו שכאשר יבואו הגשמים והשלגים הם יפחיתו את הקרינה. "גם כשחזרו לקייב, המרוחקת יותר, חשה משפחתה של שנדרוביץ' את הסכנה על כל צעד ושעל. "היציאה לטבע היתה אסורה. הקניה בשוק הפכה לטקס: אתה שואל את המוכר 'מאיפה הירקות?', הוא עונה 'זה מאזור נקי', ואתה קונה תפוחי אדמה בלי לדעת מה אתה באמת אוכל. אבא שלי קנה מונה גייגר, מכשיר למדידת קרינה, והיה מסתובב אתו בכל מקום, בודק את הירקות לפני הקניה". גם בקיץ שאחרי יצאנו מקייב, אבל הפעם נתקלנו במחסום עם חיילים חמושים. בפעם הראשונה בחיי נבדקתי במחסום במונה גייגר. אצל אמא שלי גילו סימני קרינה בשיער וגם בבלוטת התריס. אחר־כך היא כמעט נפטרה מזיהום קשה בגרון. לא היתה אנטיביוטיקה, והיא התמודדה עם כאב נורא. הרגשנו שכל זה קשור לקרינה."

בתשנ"ה, כשהיתה בת 17, עלתה שנדרוביץ' לישראל, אך הטראומה המשיכה ללוות אותה. "עוד כשהייתי בקייב ראיתי בעתון תמונות של ילדים שנולדו עם מומים בגלל האסון", היא מספרת. "אלו הדברים הקשים ביותר שראיתי בחיים שלי, וזה עשה עלי רושם לכל החיים. ברוך ה', הילדים שלי נולדו בריאים, אבל הפחד מהלא נודע היה גדול. עד היום אני לא יכולה להסתכל על ספרים שעוסקים באסון הזה, כי הייתי שם."

גב' נ' שקליאר, שהיתה בת שמונה בזמן האסון, התגוררה אז במאזיר, עיר בבלארוס, על גדת נהר פרפיאט הסמוך לצ'רנוביל. "אני זוכרת שהיה פתאום סוג של חושך שלא ידענו מהו", היא משחזרת. "אמרו לנו שאחרי הלימודים כולנו צריכים ללכת ישר הביתה כי קרה משהו שאסור לדבר עליו. פתאום היה אסור לשותות חלב. אני זוכרת שהיו מביאים לנו לבית הספר מין תמיסת יוד מורתחת, שנועדה להגן על בלוטת התריס". היינו קטנים, ולא באמת הבנו ממה אנחנו אמורים לפחד. בקיץ שאחרי התחילו להוציא ילדים לקייטנות רחוקות, למקומות כמו גיאורגיה, כדי להרחיק אותם מהקרינה. אותי לא רצו לקבל לקייטנה במינסק שאני יהודייה. פתאום אסרו עלינו לאכול פירות, וסגרו המון כפרים מסביב". רק כשהגענו לכאן, לארץ ישראל, למקום מבטחים, התחילו לעשות לנו בדיקות רפואיות מקיפות. המציאות היתה קשה: הרבה מאוד ילדים שהגיעו אתנו כבר סבלו ממחלות קשות. כינו אותנו באותה תקופה 'ילדי צ'רנוביל', ואני הייתי במחזור הראשון של הילדים שעלו ארצה". מאז ועד היום אנחנו, הילדים שהיו שם, שומרים על קשר הדוק. יש לנו המון תמונות וזכרונות מהתקופה ההיא, וגם כתבות שעשו עלינו לאורך השנים. זה דבר שקושר אותנו לנצח, גם אם הוא לא מלווה אותנו ביומיום"

עדות נוספת לעוצמת הסכנה שאליה נחשפו מבלי שהבינו אותה. לדברי פינקהאם, מנהיג ברית המועצות מיכאיל גורבצ'וב קיבל הודעה על פיצוץ ושריפה בתחנת הכוח, אך דווח לו כי הכור עצמו לא ניזוק באופן חמור. איש לא רצה להיות נושא הבשורות האיומות. בעלי תפקידים שהעזו להציע כי ראוי להזהיר אזרחים ולפנות את העיר פריפיאט, שהוקמה כדי לשכן את עובדי הכור, ננזפו ונאמר להם שבכירים מהם צריכים לקבל את ההחלטה, ושתחילה יש להקים ועדה. החשש מבהלה המונית וממבוכה ציבורית היה גדול בהרבה מן הדאגה לבטחון הציבור. הקג"ב ניתק את קווי הטלפון המקומיים בפריפיאט ומנע מתושבים לצאת ממנה, במסגרת המאמץ למנוע את התפשטות הידיעות על האסון. חלק מן המקומיים היו נבונים מספיק כדי לנסות לעזוב בעצמם; אבל בהיעדר אזהרה פומבית, רבים לא נקטו אפילו את אמצעי הזהירות הבסיסי של סגירת החלונות בבית. אחד התושבים יצא לחצר בבוקר שלמחרת הפיצוץ, מבלי להבין כי האוויר סביבו כבר מזוהם. בתוך זמן קצר מצא את עצמו בבית החולים. בכירים במוסקבה הבינו בסופו של דבר שהכור התפוצץ, ושייתכן פיצוץ נוסף, גדול בהרבה. פריפיאט, על כ-50 אלף תושביה, פונתה לבסוף יותר מ-36 שעות לאחר הפיצוץ. שיירות של אוטובוסים עירוניים מקיב נשלחו להמתין למפונים בפאתי העיר, וספגו בעצמם קרינה בזמן שבמוסקבה המשיכו לשקול תכניות. אותם אוטובוסים, שנחשפו לזיהום רדיואקטיבי, הסיעו את התושבים אל עיירות שנבחרו לארח את המפונים, ולאחר מכן שבו אל מסלוליהם הרגילים בקיב. במהלך השבועיים הבאים יושבו מחדש עוד כ-75 אלף איש שהתגוררו ברדיוס של 30 קילומטר סביב פריפיאט. השטח הזה נקרא לימים 'האזור הסגור', ועד היום הוא נותר כמעט בלתי מיושב. פארק הילדים הידוע בעיר פריפיאט בה גרו עובדי הכור עדיין עומד כביום הפיצוץ שלטי אזהרה מפני קרינה גרעינית עדיין מוצבים באיזור הנגוע בנשורת רדיואקטיבית שממה ועזובה בכל האיזור גם בחלוף ארבעים שנה מהאסון.

"נולדתי בבלארוס וגדלתי במחוז הומל, רחוק מן הכור", מספרת לעתונאי דודי פטימר גב' ו' בלמן, שהיתה בת חמש בזמן האסון. "אני זוכרת את חגיגות ה-1 במאי שהתקיימו אז כסדרן, אבל השמים היו אפורים יותר, והיו דיבורים על כך שמשוהו קורה. השלטונות דאגו שהכל ייראה כרגיל, אבל ידענו שלא אוכלים פטריות שצומחות מן האדמה כי הכל מזוהם. אני זוכרת שראיתי צמחים ועלים גדולים מדי, מעוותים, מפני שהאדמה היתה מורעלת. זה נחרת לי בעיניים של ילדה קטנה. במרכז העיר, על אחד הבנינים, היה תלוי מד קרינה ענקי. זה פשוט היה חלק מן הנוף שלי. הייתי ילדה ולא הבנתי כל-כך את המשמעות. עליתי לארץ ב-1990 כחלק מן המשלחת הראשונה של 'ילדי צ'רנוביל'. היינו 150 ילדים. ליוותה אותנו רופאה כבר מן הדרך, וכשנחתנו בארץ המשיכו לעשות לנו בדיקות כל הזמן. אני זוכרת את המעבר מן העולם המזוהם ההוא אל תחושת הבטחון שמצאנו כאן, בארץ ישראל. "את הזווית המחקרית והבריאותית של השלכות אסון צ'רנוביל מובילים כיום מדענים, רופאים, אנשי בריאות, עתונאים ופעילים בעלי רוח

עצמאית, שפעלו ופועלים בעקשנות למען חשיפת האמת על נזקיו ארוכי הטווח של האסון. "מעולם לא היה ספק שאעסוק במדע, "מספרת ד"ר ג' תומאס, החוקרת זה שנים את ההשלכות ארוכות הטווח של הפיצוץ בצ'רנוביל. תומאס היא מומחית לקרינה ולבריאות, ובמיוחד לתאונות הגרעיניות בפוקושימה ובצ'רנוביל. היא מרצה לפתולוגיה מולקולרית באימפריאל קולג' ויזמית פרויקט בנק הרקמות של צ'רנוביל.

ב-1984 כשנתיים לפני אסון צ'רנוביל, פיתחה ד"ר תומאס טכניקה לבדיקת מחלות קשות בבלוטת התריס. המנהל שלה הציע לה הזדמנות לחקור את מחלות בלוטת התריס, ואז, ב-1986 השתנה הכל. "כשהייתי בת 26", היא מספרת, "צפיתי כמו כולם בדיווחי החדשות על האסון הגרעיני שאירע באוקראינה. אני זוכרת שחשבתי: זה עלול להיות רע. לא חשבתי על זה הרבה מעבר לכך. לאחר כשנתיים התבקש הבוס שלי, פתולוג אנדוקריני מוביל, יחד עם אנדוקרינולוג קליני איטלקי, להגיע לבלארוס. כשהוא חזר הוא היה מזועזע מכמות מקרי סרטן בלוטת התריס שהתגלו בקרב ילדים שנפגעו מן הקרינה. "ד"ר תומאס נסעה לבלארוס ולאוקראינה, והמשיכה לבקר שם בקביעות כדי לחקור חולים במחלות בלוטת התריס. בסופו של דבר היא יצרה את בנק הרקמות של צ'רנוביל, כדי לשמר רקמות שהוסרו בניתוחים, ולהעמידן לרשות חוקרים המבקשים להבין את השפעות הקרינה הרדיואקטיבית. "על-פי נתוני האו"ם", היא מציינת, "עשרות כבאים מתו לאחר שכיבו את האש בצ'רנוביל, ועשרות מגיבים ראשונים נוספים מתו במהלך 25 השנים הבאות מסיבות שונות, ובהן שחפת, שחמת הכבד, התקפי לב וטראומה. האו"ם הסיק, כי ככל שחלף הזמן נעשה קשה יותר לקבוע בוודאות שהקרינה היא סיבת המוות הישירה". מותו של כל כבאי הוא טראגדיה, היא אומרת, "אך כדאי לשים את המספרים בפרופורציות. 84 כבאים נהרגו בארצות הברית, לדוגמה, רק ב-2018 ו-343 מתו בהתקפות הטרור באירועי 11 בספטמבר". תומאס מציינת, כי ההשפעה הבריאותית המובהקת ביותר של התאונה בצ'רנוביל על הציבור, מעבר למותם של אנשי צוותי התגובה הראשונה, היתה כ-20 אלף מקרים של מחלות בלוטת התריס בקרב מי שהיו בני פחות מ-18 בזמן התאונה. ב-2017 הסיק האו"ם כי ניתן לשייך רק כרבע מן המקרים הללו - כ-5,000 - לחשיפה לקרינה מצ'רנוביל. במחקרים מוקדמים יותר העריך האו"ם כי עד 2065 ניתן יהיה לשייך לקרינה מצ'רנוביל עד 16 אלף מקרים, אף שעד היום שויכו אליה בפועל כ-5,000 מקרים. עיר קפואה בזמן מאחר ששיעור מקרי המוות כתוצאה מסרטן בלוטת התריס עומד על אחוז אחד, כמות מקרי המוות כתוצאה מסרטן בלוטת התריס שנגרם בעקבות התאונה בצ'רנוביל צפויה להיות בין 50 ל-160 בלבד, בחישוב על-פי תוחלת חיים של שמונים שנה. "מחלת בלוטת התריס היא לא מה שרוב האנשים חושבים עליה כשהם חושבים על מחלות ממאירות", אומרת תומאס, "מכיון שכאשר מטפלים בה נכון אחוז התמותה שלה נמוך מאוד. פתאום זה משהו שלא צריך לפחד ממנו. זה לא גזר דין מוות, זה לא אמור לצמצם את תוחלת החיים של המטופל. המפתח הוא הורמונים חלופיים ותרופות".

הוא זול ביותר, כך שזו לא היתה בעיה. "ומנזקי הקרינה אנו חוזרים לסיום לאזור האסון ששינה את העולם: גם 40 שנה אחרי, השלכות הפיצוץ עדיין מורגשות היטב בשטח: הקרקע, היערות והמערכות האקולוגיות באזור עדיין נגועים בקרינה. כיום, פריפיאט היא יעד לתיירות הרפתקנית, אך רמות הקרינה בה עדיין מסוכנות. הסיפור שלה הוא תזכורת לעוצמה ולסכנות של האנרגיה הגרעינית.

"כשצועדים בין הבנינים הנטושים של פריפיאט, נדמה שהעיר עדיין מחכה שמישהו יחזור", מתאר בחצי חיוך בוריס גרובוב, עתונאי אוקראיני מקומי שערך מסע מיוחד בעיר הרפאים. "אבל איש כבר לא חוזר". חלקים רבים מאזור צ'רנוביל, הוא מציין, "ניתנים לביקור כל עוד אתה מלווה במדריך שידוע היכן נמצאים מוקדי הקרינה המסוכנים שיש להימנע מהם. גרובוב מפרט את כללי ההתנהגות: לא לגעת בחפצים, לא להניח דבר על הקרקע, לא לקחת דבר הביתה, וללבוש תמיד שרוולים ארוכים ומכנסיים ארוכים". ועוד דבר, הוא ממליץ, "אם תיתקלו בשועלים חמודים וסקרנים ביער - יש להתרחק מהם מיד. חלקם נגועים בכלבת. היו כבר 'אירועים'. והוא אומר את זה בנימה לקונית כאילו מדובר בפרט לוגיסטי בלבד".

אנחנו נכנסים ליער הסמוך למוקד האסון, הוא ממשיך בתיאור מסעו. "בין העצים מתחילים להופיע שרידים של בתים. 'זה היה הכפר זליסה', אומר פידל, המדריך המקומי. 'הוא פונה אחרי האסון ולא יושב מחדש. כ-3,000 תושבים הועברו למקום אחר'. תחושת הזמן כאן לדברי פידל מוזרה. רדיואקטיביות היתה הראשונה שהשתלטה על המקום. אחריה הגיע הטבע. קשה להאמין כמה מהר יישוב מסודר, עם בתים ועסקים, נבלע לחלוטין על-ידי הצמחיה. אילולא ידעתי אחרת הייתי חושב שהמקום ננטש לפני מאה שנה". אנחנו עולים בשביל שהיה פעם רחוב, חולפים על פני מכוניות חלודות ובקתות מתפוררות. אולם קהילתי עדיין עומד, ועל קירותיו עיטורים שנועדו להעניק תחושת גאווה כפרית. ניתן כמעט לדמיין את המקום מלא אנשים לפני ארבעים שנה - חתונות, ישיבות, חיי יומיום רגילים. אבל היום החלונות שבורים, העיצוב דהוי, ובפינה חשוכה על הבמה מתפשט עובש שחור. שלט אדום עדיין תלוי שם: 'יחי הקומוניזם - העתיד הבהיר של האנושות'. בחדר הבא הרצפה נעקרה, חושפת שכבת לבנים ישנה ותשתית עץ חשופה. 'ביזה היא בעיה כאן', אומר המדריך פידל. 'אנשים לוקחים עץ ומתכת מהמבנים האלה ומוכרים בשוק השחור. אפילו רהיטים בקייב יכולים להיות חשודים'. גרובוב מדמיין דירות עירוניות מודרניות שמרוהטות בעץ שהגיע אולי מהמקום הזה". בהמשך הדרך, ממשיך ומתאר גרובוב, "אנחנו עוברים דרך שלט 'ברוכים הבאים לצ'רנוביל' עם סמל אטום מחיך. הדוזימטר (מד הקרינה) שלי מראה רמות קרינה רגילות". לדבריו, הנסיעה בצ'רנוביל עם דוזימטר על החגורה מתבררת כחוויה מעניינת. אנשים נוטים לחשוב על קרינה בשחור ולבן - זה רע וזהו. אבל כאן התפיסה הופכת למורכבת יותר: יותר מדי זה מסוכן, מעט זה סביר. כמו עישון או אוכל לא בריא - ענין

של מינון וסיכון מחושב. "רמות הקרינה כאן לרוב נמוכות", הוא מציין, "לעתים קופצות לרגעים קצרים. אפילו טיסה בגובה 35 אלף רגל תחשוף אותך לרמות דומות או גבוהות יותר. כך גם צילומי רנטגן, בדיקות CT ודומיהן. מה שמתגלה כאן הוא שהקרינה מאוד מקומית. בתוך מבנים היא נמוכה יותר, באדמה פתוחה לעתים גבוהה יותר. המדריכים מדגימים זאת: מודדים ליד עץ - המספרים קופצים". בהמשך היום, הוא ממשיך לתאר, "אנו חוצים את נתיב הענן הרדיואקטיבי הראשוני. לפתע הדוזימטרים מזנקים לרמות גבוהות מאוד - עשרות מיקרוסיוורט לשעה. האוטובוס מאט, חלק מהנוסעים צוחקים בעצבנות, אחרים מבקשים להמשיך הלאה מהר. יש גם קרינת אלפא ובטא, שמגיעה דרך אבק וחלקיקים. לכן חובה ללבוש בגדים ארוכים. בסוף היום אני אפילו מתקלח ומכבס את הבגדים בקיב 'ליתר בטחון'. יש נקודות ביקורת נוספות שבהן בודקים את הזיהום האפשרי על בגדים ונעליים. אם משהו מזוהה כבעייתי, מבקשים מהנוסע לעבור שוב דרך אמבט מים חלוד ולנסות מחדש". הפיצוץ בכור מספר 4 בצ'רנוביל היה הרבה מעבר לתאונה גרעינית", הוא מסכם את האסון מפרספקטיבה בת ארבעה עשורים. "הוא היה נקודת מפנה היסטורית. חומר רדיואקטיבי בכמות עצומה התפשט על פני יבשת שלמה, ומאות אלפים נפגעו בדרכים שעדיין נתונות במחלוקת.

ארבעים שנה אחרי, פריפיאט עומדת כעדות אילמת לאסון הגדול של המאה ה-20 הביקור באזור הרפאים הוא כניסה אל תפאורה נטושה של אסון גרעיני שממשיך להדהד הרבה מעבר לגבולות אוקראינה"